

Відгук
офіційного опонента Мартинова Андрія Юрійовича, доктора історичних наук, професора, провідного наукового співробітника відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України на дисертацію Іванова Дениса Ігоровича на тему: «Особливості формування зовнішньополітичного курсу британських урядів (1990-2010-ті рр.)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю: 032 «історія та археологія»

Актуальність теми роботи обумовлена вагомим значенням британської зовнішньої політики для міжнародних відносин на межі ХХ – ХХІ століть. Поглиблений науковий аналіз специфіки формування зовнішньополітичного курсу британських урядів становить суттєвий науковий і практичний інтерес. У зазначений історичний період Велика Британія посилила свій статус великої держави та вплив на ключові міжнародно-політичні процеси. Опубліковані архівні документи дали можливість дисертанту залучити до наукового обігу нові маловідомі джерела. Також актуальним для вітчизняної історіографії аспектом дисертаційного дослідження Д.І. Іванова є проведений аналіз внутрішньополітичних механізмів формування та реалізації британської зовнішньої політики. Чіткіше усвідомлення цього процесу є практично важливим для розуміння перешкод і опцій взаємодії української дипломатії з британською дипломатією у сферах європейської і світової політики.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення. Структура та зміст дисертації визначаються метою, предметом і завданнями і складаються зі вступу, трьох розділів (перший розділ з трьох підрозділів, другий розділ з чотирьох підрозділів, третій розділ з п'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків.

У списку джерел і літератури вказані: документи уряду та законодавчих органів Великої Британії – 4 найменування, міжнародні договори, угоди – 10 найменувань, документи зовнішньої політики Великої Британії – 3 найменування, документи ЄС – 4 найменування, документи міжнародних організацій – 3 найменування, матеріали засідань британського парламенту – 32 найменування, збірки документів, державні акти і зовнішньополітичні документи – 34 найменування, джерела особистого походження (виступити, праці державних діячів) – 6 найменувань, мемуари – 4 найменування, монографічні дослідження та розділи у колективних монографіях – 22 найменування, статті в періодичних виданнях, аналітичні доповіді, тези – 56 найменувань, матеріали інформаційних агентств, преси та інтернет ЗМІ – 30 найменувань, дисертації та автореферати – 7 найменувань, статистичні матеріали, довідники, енциклопедії – 4 найменування.

Загальний обсяг роботи складає 248 сторінок друкованого тексту: 9 сторінок анотація, 3 сторінки список праць за темою дослідження, 2 сторінки зміст, 1 сторінка перелік умовних скорочень, 201 сторінка основної частини дослідження, 23 сторінки – список використаних джерел та літератури, 9 сторінок – додатки.

У вступі чітко визначено мету на завдання цієї наукової роботи. Релевантними є методи дослідження. Логічною є структура тексту дисертації. Дисертант детально проаналізував історіографічний доробок науковців, які до нього досліджували проблему особливостей формування та реалізації зовнішньої політики Великої Британії 1990-х – 2010-х років. Виявлені питання, які потребують уточнення та додаткового дослідження, яке власне й було проведено дисертантом.

У концептуально-методологічно важливому першому розділі «Історіографія та джерельна база дослідження» проаналізовано джерельну базу дисертаційного дослідження, висвітлено історіографію зазначеної теми, обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до рецензованої наукової роботи.

У другому розділі «Роль політичних партій у британському зовнішньополітичному процесі» дисертант розглянув вплив британських політичних партій на зовнішню політику Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Висвітлено інспірації політичної конкуренції Консервативної і Лейбористської партій на формування та реалізацію зовнішньої політики Вайтголла. Функціонально розглянуті дебати щодо європейської політики Британії. Розглянуто ставлення британських партій до участі у міжнародних конфліктах. Виявлено зовнішньополітичну специфіку позиціонування малих і регіональних британських політичних партій.

У третьому розділі «Ключові напрями британської зовнішньої політики у постбіполярну добу» детально проаналізовано реалізацію дипломатичних зусиль у контексті особливих британсько-американських відносин, розпаду Югославії і СРСР, політики Лондону на пострадянському просторі, показано специфіку європейського вектору британської зовнішньої політики, висвітлено особливості британської політики щодо країн, які розвиваються.

Висновки за результатами проведеного дисертаційного дослідження є логічними, відповідають поставленим завданням, репрезентують наукову новизну та докладно відображають смисл проведеної роботи.

Список використаних джерел та літератури є типологічно різноманітним, стосується репрезентативних інформаційних фондів, які надають опцію для вирішення завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась у межах планових наукових тем відділу трансатлантичних досліджень ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»: «Зовнішньополітичні стратегії провідних держав євроатлантичного простору в контексті національних інтересів України» (державний реєстраційний номер 0117U002497) та «Історичні витоки та

трансформаційні процеси доби холодної війни в Європі (1948-1975)» (державний реєстраційний номер 0118U001647).

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечено точним використанням Д.І. Івановим різноманітних джерел, наукової літератури з питань історії міжнародних відносин і зовнішньої політики Великої Британії зазначеного періоду.

Достовірність отриманих результатів забезпечується:

- 1 публікацією розділу у колективній монографії;
- 4 статей у фахових наукових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз;
- 1 статтею у зарубіжному науковому виданні;
- 2 наукових праць, які додатково відображають наукові результати дисертації;
- 7 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Основні наукові результати, одержані автором та їх новизна.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях та відображені в публікаціях у фахових виданнях. За результатами дисертаційного дослідження Д.І. Іванов опублікував 15 персональних наукових праць, серед яких: 1 публікація розділу у колективній монографії, 4 статті у фахових наукових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, 2 наукових праці, які додатково відображають наукові результати дисертації, 7 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Денис Ігорович Іванов поділив джерельно-документальний масив свого дослідження на шість груп: документи британської зовнішньої політики; міжнародні документи ЄС, ООН, НАТО; стенограми парламентських дебатів; партійні документи; мемуари британських політичних діячів; матеріали періодичних видань. Досліджена документальна база дає можливість висвітлити поставлені задачі та зробити аргументові висновки, які привносять наукову новизну у дослідження.

Теоретико-методологічні підходи, які застосовані дисертантом, дають можливість провести якісне наукове дослідження проблеми особливостей формування і реалізації зовнішньої політики Великої Британії.

Дисертант отримав наступні наукові результати:

Проведений компаративний аналіз результатів зовнішньополітичної діяльності уряду Консервативної партії на чолі з Дж. Мейджором і урядів Лейбористської партії на чолі з Т. Блером і Г. Брауном.

Залучений у науковий обіг маловідомий матеріал політичних маніфестів парламентських британських партій, що дало можливість поглибити розуміння еволюції зовнішньополітичних доктрин політичних партій Великої Британії.

Проілюстровано ієрархію різних напрямків британської зовнішньої політики.

На матеріалах парламентських дискусій щодо зовнішньополітичних проблем проаналізований дискурс щодо міжнародних питань у британському істеблішменті.

Досліджено ставлення британських еліт і суспільства до міжнародних конфліктів та активної політики щодо їхнього врегулювання.

Розглянуто еволюцію політичного курсу Великої Британії щодо країн, які розвиваються.

Поглиблено наукове розуміння особливостей інтерпретації формування європейського вектору британської зовнішньої політики, курсу Великої Британії щодо пострадянського простору та Китаю.

Уточнено співвідношення між внутрішньою і зовнішньою політикою в контексті формування міжнародного курсу Великої Британії. Показано функціональні особливості впливу британських політичних інститутів і партій на дипломатичний процес.

Охарактеризовано роль регіональних політичних партій Великої Британії щодо формування та реалізації зовнішньополітичного курсу цієї держави.

Практичне значення одержаних результатів.

Аналіз особливостей формулювання основних напрямків зовнішньої політики Великої Британії доповнює історіографію історії британської дипломатії, що дає можливість використати напрацьований матеріал дисертаційного дослідження для підготовки узагальнюючих праць з історії міжнародних відносин та політичної історії зарубіжних країн. Також фактичний матеріал та висновки дисертації можуть використовуватись у процесі підготовки нормативних і спеціальних курсів у вищих навчальних закладах.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

Зауваження та рекомендації до дисертації по розділам.

Суттєвих недоліків у тексті дисертації Д.І. Іванова не виявлено, але робота мотивує до певних рекомендацій:

У першому розділі застосований авторський підхід до типологізації джерел, наслідком чого є дванадцять окремих груп джерел. Це дискусійна точка зору, адже традиційно критерієм типології джерел може бути їхній поділ на нормативні, оперативні, аналітичні, рекомендаційні, офіційні та неофіційні, статистичні, тощо.

У другому розділі досліджено роль британських політичних партій у зовнішній політиці. Висвітлено, як змінювались зовнішньополітичні доктрини британських політичних партій у 1990-х – 2010-х роках під час п'яти виборчих кампаній. Основна увага слушно приділена проблематиці зміни ставлення британських партій до процесу європейської інтеграції та до

замирення конфліктів на Балканах і на пострадянському просторі. Політика Британії формувалась та реалізовувалась на основі конкуренції між інтересами (політичний реалізм) та цінностями (політичний ідеалізм). Конфлікт між цими концептуальними підходами проаналізований на прикладі боснійського конфлікту 1992-1995 років. Але найбільш гострі дебати у британському політичному істеблішменті та суспільстві відбувалися на фоні обґрунтування інтервенції до Іраку у березні 2003 року. На нашу думку, варто було більш детально показати усталеність експертних механізмів аналізу міжнародного середовища та вплив аналітичних матеріалів на формування і реалізацію британської зовнішньої політики.

У третьому розділі проаналізовано ключові напрями британської зовнішньої політики постбіполярної доби. Ретельно розглянуто особливі британсько-американські відносини (с. 128-145).

Дисертант дослідив специфіку формування та реалізації британської зовнішньої політики щодо пострадянського простору. Класифіковано специфіку та пріоритети британського європейського курсу. Європейський реалізм та оптимізм урядів Т. Блера змінився європейським скептицизмом внаслідок зміни суспільно-політичних настроїв щодо перетворення Великої Британії на частину європейського федеративного проекту (с. 174-187).

Також у цьому розділі проаналізовано особливості формування та реалізації зовнішньої політики Великої Британії щодо країн, що розвиваються (с. 187-206).

На думку опонента, можливо доцільно уникати оціночного судження щодо «малих» партій, назвавши їх за політологічною традицією міноритарними партіями (по аналогії з міноритарними акціонерами у ЗАТ).

Варто підкреслити, що вплив на британську політику щодо РФ мало перетворення Лондону на центр виведення капіталів російськими олігархами (Березовський, Фрідман та інші). Отже, Британія частково посприяла формуванню персоналістсько-олігархічного путінського режиму, нехтуючи до вбивства О. Литвиненка проблематикою відсутності демократії в РФ.

Навряд чи доцільно класифікувати Китай періоду 1990-х – 2010-х рр. країною, що розвивається. Тим паче, що сам дисертант констатує, що «протягом досліджуваного періоду Китай став другою економікою світу та потужним геополітичним гравцем» (с. 197). На межі XXI століття постбіполярний світ знову стає біполярним, американсько-китайським.

Слід також зазначити, що Гонконг почала готувати до повернення Китаю ще М.Тетчер у 1984 році, а Дж. Мейджор вже тільки завершав реалізацію розпочатого не ним курсу.

Висновки щодо дисертаційної роботи.

У роботі вирішено важливе наукове завдання, пов'язане з комплексним розумінням особливостей формування та реалізації британської зовнішньої політики за її пріоритетними напрямками з урахуванням внутрішньополітичного чинника Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Дисертаційна праця Дениса Ігоровича Іванова відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи щодо присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №343 від 21.03.2022 р. й заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент,

доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України

А.Ю. Мартинов
А.Ю. Мартинов

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ
НАН УКРАЇНИ
ПІДПИС
ЗАСВІДЧУЮ
УЧЕНИЙ СЕКРЕТАР

А.Ю. Мартинов

